

SPÅNGA BYGDEN

Nr 9
Oktober 1983

Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille



<u>Innehåll</u>	sid
Klockare i Spånga	3
Utgrävningarna på Helgeandsholmen	12
Kort och gott om riksgropen	14
Akalladagen 1983	16
Gillet's program t o m february 1984	18
Postens rätta plats	20
Medlemsinformation	20

*Omslagsbilden: Banddans från Abolands skärgård
Järva Gille dansar vid bröllops-
festen på Akalladagen*

*Mittuppslaget: Helgeandsholmen från söder
1400-talets första hälft
Rekonstruktionsteckning av Ann Forslind*

Bildmaterial:

*Om Helgeandsholmen från Stockholms Stadsmuseum
Från Akalladagen foto Karin Jonsson*

Klockare i Spånga

av LARS NAHLBOM

*"Klockarfar han skall nu allting
bestyra"*

C W Böttiger

Tack vare två tunnor spannmål som upptas i Spånga kyrkoräkenskaper 1606 vet vi namnet på klockaren i Spånga vid den tiden. Tunnorna tillkom Jöns klockare för arbete på kyrkan, ett arbete som låg utanför klockarens många plikter varför han tillerkändes extra betalning.

På midsommardagen 1625 inventerades kyrkans tillhörigheter och efter uppräknig av silver och skrudar, ljusstakar och brudpäll, bårar och böcker säges: "Dessa föreskrivne persedlar och kyrkans egendom är i händer betrott Lars Nilsson Klockare i Spånga." Även denna klockare var en händig karl som utträttade en del vid sidan om själva sysslan, ty enligt kyrkoräkenskaper 1643 "haver Lars klockare gjort tampar till klockkläpparna och insatt kläpparna, bekommit därför 1 daler".

År 1647 uppbar han arbetslön för reparation av vapenhusstaket 18 daler och för södra och östra stegluckan 7 daler. Enligt Dahlgrens Glossarium (se ordförklaring) skall stegluckor förekommit i kyrkornas portar "därigenom folcket har gånget in och uth, således stigandes öfver den nedre delen av porten". Då det i Spånga talas om flera stegluckor är det troligare att dessa fanns i bogårdsmuren (kyrkogårdsmuren). År 1650 fick klockaren ånyo 9 daler "för han spänte en steglucka". Vilken klockare som "spänte" den luckan är ovisst ty han nämns ej vid namn.

År 1653 har "Johan Klåckare i Solentuna bekommit för Tornets reformation 100 daler" och 1655 "Johan klåckare för tierning på Tornet bekommit 30 daler". Varför en klockare i Sollentuna gör arbeten på Spånga kyrktorn vet vi ej, men kanske var han vald till Spånga men ej hunnit flytta dit 1653.

År 1701 hette klockaren Jan Ersson och hans hustru Giärtru enligt förteckning över nattvardsdeltagare. På sockenstämman 1707 beklagade sig pastor Nicolaus Broms över socknens supige klockare Johan Erichsson, som på sön- och helgdagarna var så drucken att han var oskicklig att förrätta sin syssla. "Själv anklagade pastor honom för otrohet emedan ett vitt runstycke var söndagen tillförne bortkommet ur haven, den ingen annan hanterade utan klockaren allena." Det var en allvarlig anklagelse. Ett runstycke var ett tolftedels öre. Klockaren var dock folkets man och "som församl. enhälleligen uttalade sig för honom med förbön att med hans fel måtte denna gången överses" blev så beslutat. Prästen dog strax därefter 2 mars 1708. Klockaren Johan Erichsson dog i pesten 1710 och begravdes med sina tre söner 26 oktober.

Under pågående pestepidemi valde spångaborna ny klockare. Johan Larsson från Norrtälje befanns lämplig. Det visade sig vara ett lyckosamt val, ty när han dog 1743 hade han "i över 30 år berömeligen sin sysla förestått samt med allas kärlek här i församlingen vistats" enligt sockenstämmoprotokoll. Johan Larssons son Johan ansågs väl skickad att överta faderns syssla då han var villig att försörja sin gamla moder Maria. Andersdtr, göra nödiga reparationer vid klockarbostället samt även övertaga organistsysslan efter dåvarande organistens frånfälle "varför Johan Johansson redan hållit sig på klaveret något informerad".

Johan och hans syster Greta tog sig namnet Duselius. Enligt ett utredningsprotokoll rörande ett dödsfall var klockaren Duselius med på en ängsslåtter i Kista sommaren 1745. Då slåtterfolket gick hem i den "behagliga" sommarnatten och passerat över Kistas klivstätta hade klockaren och Jan Pärsson i Spånga by stannat för att slå eld på sina pipor, berättar sockenprotokollet bl a.

Då Spånga fattigstuga skulle byggas 1759 togs timmer från häradsallmanningen vid Ed. För att kontrollera att ingen stock blev "afstympad" blev klockaren Duselius

"tillsagd att besiktiga hvarje hemkörd stock innan den lastas utaf och den med dess bomärke utmärka som honom framkört hadeV.

Enligt sockenstämmoprotokoll 14 april 1782 "framträdde organisten Duselius begärande att han må hädanefter bliva frikänd ifrån kladdens förande förebärande sin betydande ålder och svaga syn". Vid den tiden vistades systemen Greta Duselia på fattighuset där hon undervisade allmogens barn. En skoglös socken som Spånga ansågs ej ha råd med skolor. Därför hölls skola i fattighuset.

Annandag påsk 1783 råkade Johan Duselius i slagsmål med komministern P N Landberg i kyrkans sakristia. Landberg, känd som "ganska högmodig arg och ovetting" fick böter och ett års suspension för detta slagsmål.

År 1785 dog Duselius hustru Margareta Olsdtr och samma år avsåde han sig klockartjänsten. På sockenstämman i juni 1785 "beslöts att följande skulle sjunga prof till den lediga klockartjänsten 1. Erik Winqvist 11 sond efter trefald. 2. Daniel Ersson Berg 12 d:o d:o 3. Anders Kastman 13 d:o." År 1788 dog klockaren Duselius. Hans syster Greta levde till 1804. Av hans barn synes endast sonen Johan ha överlevt honom men han dog 1793, 31 år gammal.

Erik Winqvist från Hilleshög på Svartsjölandet blev näste klockare. Han var gift med Anna Maja Jansdtr från Håtuna. Deras ättlingar finns i kalendrar och herdaminnen främst genom sonen Gustaf Erik som blev präst och lärare, verksam i Spånga, Järfälla, Stockholm och Norrby. Av hans 16 barn nådde flera högt belägna pinnar på samhällsstegen.

Erik Winqvist dog 1811 och Spånga fick en klockare från Österåker, Carl Daniel Forsberg som gifte sig med företrädarens änka. Detta var, enligt husförhörslängden, Anna Maja Jansdtrs tredje äktenskap. Hon dog 1827 och Forsberg gifte sig med spångaflickan Anna Christina Andersdtr Nordström och fick med henne dottern Ulrika Lovisa 20/11 1831. Forsberg dog i lungrot 30/6 1832 efter 21 års tjänst.

Sockenstämamoprotokoll för 25 juli 1832 berättar:
"Anmäldes framlidne Anders Mattssons son Gustaf Andersson i Spånga by att förestå klockarsyoslan, efter den med döden avgångne klockaren Forsberg, sedan han därförvärvat sig nödig öfning i såväl orgelspelning som sång tills dess ny klockare kan tillsättas och änkans nådar lupit till ända hvarmed församlingens ledamöter förklarade sig enhälligt nöjde."

Gustaf Andersson valdes till klockare 17 mars 1833. Han hade två medtävlare om tjänsten men fick alla röster så när som på en 7/12 röst, som gick till Johan Palmqvist från Stockholm. Avgörande för valet var säkerligen att Gustaf Andersson konserverade företrädares änka och tog ansvaret för hennes minderåriga dotter.

Gustaf Andersson, som sedan kallade sig Winqvist efter känt föredöme, var en dugande kraft i församlingsarbetet. Han blev ordförande i sockennämnden och har under tecknat åtskilliga protokoll från 1835 och fram till sin död 1869.

Sonen Carl August Winqvist fick sedan klockar- och organisttjänsten på vikariat. Det hade bestämts att de båda tjänsterna skulle kombineras med lärartjänsten efter magister C J Stålhös' avgång. Stålhös var inte kompetent till organisttjänsten, men var i övrigt socknens allt i allo och han avgick inte förrän 1884, så Carl August Winqvists vikariat kom att vara i 15 år.

Ordförklaring:

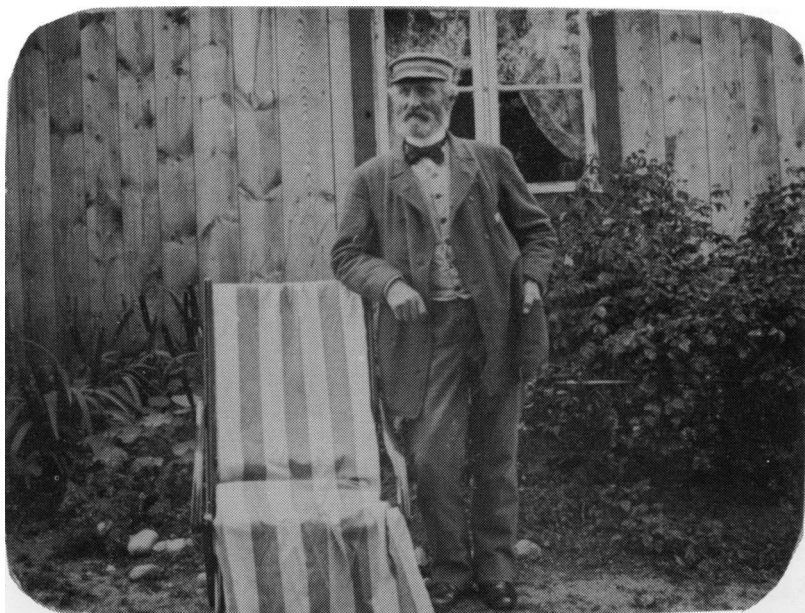
"Glossarium över föråldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket" av F A Dahlgren.

ARNE JANSSON, uppväxt i Spånga by, berättar vidare om klockare i Spånga.

Carl August Winqvist hade gått igenom musikaliska akademien i Stockholm och avlagt organistexamen.

Carl August var tillsammans med sin syster Klara mycket eftersökta på herrgårdsbaler och stora fester, som på 1860-talet var vanliga på de större gårdarna Hästa, Hegerstalund, Akalla, Spångkista, Värsta, Björkby, Räcksta m fl i Spånga och Järfälla socknar. Winqvist var intresserad av att rida. Det var bästa sättet att komma fram på vägarna till de olika gårdarna. På herrgårdarna förekom också musiksoaréer där Winqvist alltid deltog.

Winqvist ingick äktenskap med Maria Wilhelmina Sundström. Äktenskapet blev lyckligt men hustrun drabbades av en svår sjukdom och gick bort alltför tidigt, vilket blev ett mycket svårt slag för Winqvist, som knäcktes både fysiskt och psykiskt. Carl August Winqvist avled på Akalla gård.



Carl August Winqvist på äldre dagar

Fredrik Brunenberg blev år 1884 den förste innehavaren av den med organist- och klockarbefattningen förenade skollärartjänsten i Kyrkskolan, som byggts redan 1873.

Brunenberg förklarare att klockargården var god nog åt en klockare, men nu när denna tjänst var förenad med skolläraryrket ansåg han sig kunna förtjäna en bättre bostad. Boningshuset byggdes också ut under de följande åren.

Som klockare var Fredrik Brunenberg känd som plikttrogen och bestämd och sträng mot barnkören, som fick 2 öre i ersättning för varje uppsjungning. Var företrädaren Winqvist charmerande så var Brunenberg raka motsatsen. Som lärare var han sträng och opsykologisk. Hans favoritämnen var geografi, sång och Martin Luthers lilla katekes. Barn som kom från bättre hem skulle kunna spela och sjunga och helst tillhöra barnkören i Spånga kyrka. Det var många luggar och örfilar som delades ut vid sångövningarna.

Fredrik Brunenberg, som kommit från Sigtuna 1884, flyttade till Veckholm 1912. Han tillhörde den kända upplandsläkten Brunenberg.

Efter Brunenberg kom Johan Hugo Holmström, som var född i Uppsala och hade varit i tjänst i Hille på Gotland innan han tillträdde tjänsten i Spånga, där han tjänstgjorde 1912 - 1940.

Kyrkskolan var en B-skola, som bestod av 6 klasser varav Holmström undervisade i storskolan, klasserna 3 - 6, alla i samma skolsal. Kristendom och historia var hans favoritämnen. Undervisningen började med morgonbön, då Holmström sjöng någon psalm och läste en bibeltext. Dagen avslutades med en kort bön. Läsorna bestod framförallt av psalmverser som eleverna skulle kunna utantill.

Holmström var mycket duktig i matlagning och lärde ut matrecept till de äldre eleverna. Han hade i unga år tjänstgjort som kock på fartyg. Han var en enastående talare och höll föredrag både inom och utom skolan. Han hade ofta tjänst i kyrkan under veckan. Då fick

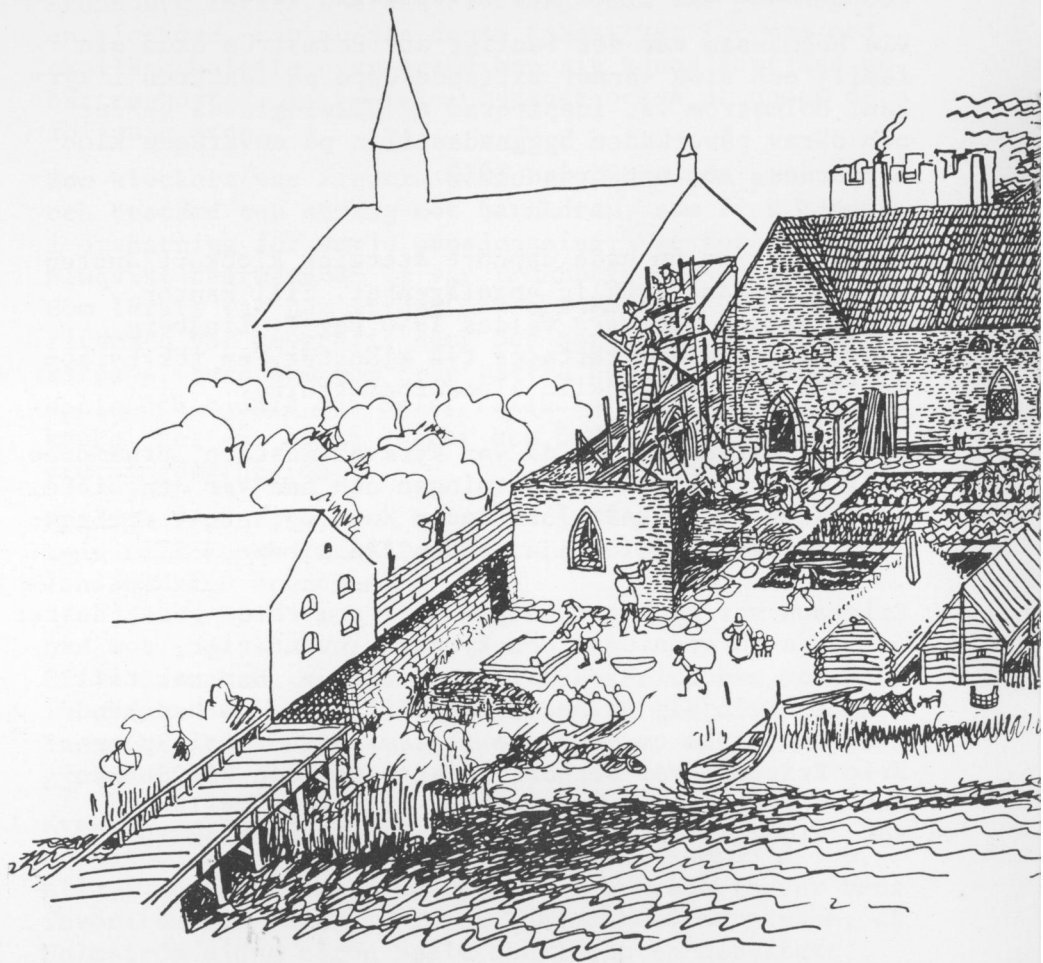
någon av de större barnen vara klassvakt, vilket kunde vara nog så besvärligt. Som klockare och organist var han uppskattad för sin fina sångröst, för sitt rättframma sätt och glada och frispråkiga väsen.

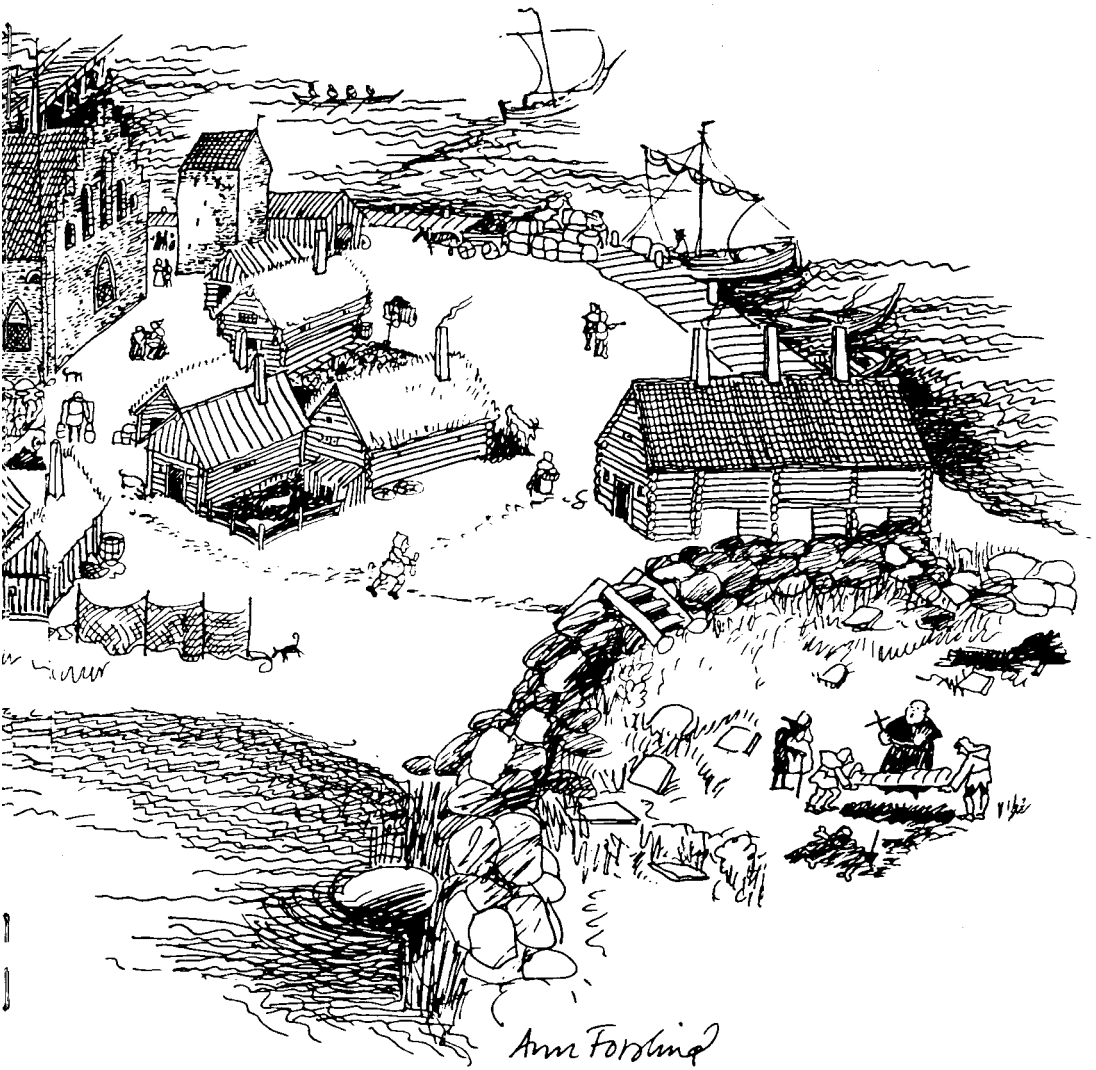
Vid högmässan var det vanligt att Holmström hade sin familj och sina vänner sittande uppe på läktaren i kyrkan. Holmström var inspirerad av Hälsinglands gårdar och därav påverkades byggnadsstilen på nuvarande klockargården, som uppfördes 1922.

Då Kyrkskolan nu hade upphört återgick klockartjänsten till en enbart kyrklig angelägenhet. Till kantor, organist och klockare valdes 1940 Dag E. Lindberg. Några år senare inrättades två tjänster, en för kyrkomusiken och en särskild klockarbefattning.

Eric R. Ericsson, som då var kyrkvaktmästare, utnämndes till den nya klockarbefattningen och han var den siste klockaren som tjänstgjort medan ännu mycket av det gamla i förutvarande Spånga socken fanns kvar.

Ericsson var mycket kunnig i allt som rörde gudstjänster och dess förordningar och kyrkans inventarier, som han med stor pedantisk skicklighet vårdade. Han var till ovärderlig hjälp på pastorsexpeditionen, då han kände till det mesta om de äldre församlingsborna i Spånga. Eric Ericsson var oerhört pliktrogen och krävde mycket av sig själv. Han brukade skämtsamt kalla sig för "klockarkläppen". Han avgick med pension 1972.





Ann Fordling

UTGRÄVNINGARNA PÅ HELGEANDSHOLMEN

EN DEL AV STOCKHOLMS HISTORIA

I mars 1978 beslöt riksdagen att flytta tillbaka till sitt Riksdagshus på Helgeandsholmen. Man skulle även få övertaga den gamla riksbanken, som redan 1976 flyttat till en ny byggnad vid Brunkebergstorg. I dag har riksdagen just flyttat tillbaka till sina ombyggda lokaler.

Ursprungligen planerade man ett underjordiskt garage under Riksplan (den öppna platsen framför Riksdagshuset) och därför skulle den schaktas ur. Under utgrävningens gång föddes idén om ett Medeltidsmuseum på halva ytan samt garage och skyddsrum på den andra halvan.

Den arkeologiska undersökningen pågick från våren -78 till hösten -80. Den utfördes i samarbete mellan Stockholms stadsmuseum och Riksantikvarieämbetet. Projektet är emellertid inte slutfört i och med att utgrävningen är avslutad. Föremål ligger för konservering och forskningsarbetet pågår. En första publikation om utgrävningen utgavs av Riksantikvarieämbetet under hösten 1982.

Stockholm har alltså fått ett nytt museum. Den välbekanta "riks gropen" under Riksplan på Helgeandsholmen har förvandlats från arkeologisk utgrävningsplats till medeltidsmuseum. Än så länge är dock bara själva lokalen färdig. Den omfattar en total yta på 2.800 kvadratmeter. Det dröjer till 1985 innan utställningen är färdig och museet kan öppnas för publik.

I medeltidsmuseet kommer bl a att visas en del av de fynd, som gjordes på Helgeandsholmen i samband med undersökningen 1978-80.



KORT OCH GOTT OM RIKSGROPEN

Undersökningen började den 22 maj 1978 och avslutades den 23 oktober 1980. Grävningen pågick i sammanlagt 29 månader.

Maskintimmar

stor grävskopa användes i 17 månader = 2.800 timmar
liten grävskopa i 700 timmar

lastbilar i 2.700 timmar

lyftkran i 700 timmar

50.000 m³ jord transporterades bort
hållet blev 100 x 60 meter och mellan 6 och 10 meter djupt²

under vintermånaderna täcktes upp till 1.200 m² av tält
uppvärmda med byggstorkar

10.000 liter vatten per minut pumpades ur gropen under
slutskedet

Arbetskraft

antalet arkeologer ökades från 14 till 34, genomsnittet
var 25, de arbetade i 103.000 timmar

antalet grovarbetare ökade från 4 till 35 i slutet,
genomsnittet var 15, de arbetade i 73.000 timmar

Fynd

11 båtar i 1.500 delar togs till vara

1.500 fyndbackar fylldes med 35.000 fyndnummer

bland dessa fanns 7 ton 958 kg 90 g krukskärvor

691 par skor och 1.200 skodelar togs till vara

359 mynt påträffades

600 byggnadsdetaljer av sten och tegel togs om hand

1.300 kartonger fylldes med ben, kartongerna innehåller
1.339 skelett, 4.200 kg omrörda skelettdelar och drygt
3.000 kg djurben

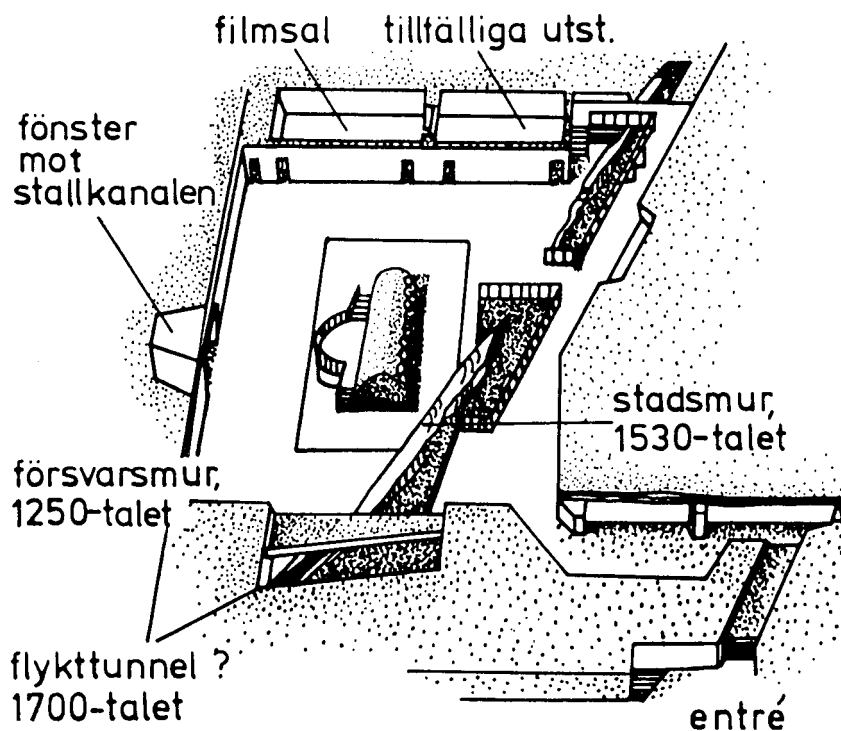
dessutom togs ca 4.500 prover (jord-, frö-, tegel-,
bruk-, dendro-, C 14-, diatomée- och pollenprov)

Arkivmaterial

1.090 ritningar producerades, därav var 853 planer och
237 fasadritningar och profiler

9.364 svartvita bilder och 4.248 diabilder togs

75 tidningsartiklar skrevs i stockholmspressen under
sommarmånaderna 1978



AKALLA-DAGEN 1983

Så har det återigen varit en Akalladag! Som begåtts med traditionsenligt vackert väder och - också traditionsenligt - med gudstjänst i Akallakyrkan enligt gammalt ritual, bröllop vid korset i Storgårdens trädgård och sedan hela Akalla By i ivrig verksamhet.

Också i år kunde Gillet tack vare Gerdas och Gunnars insatser deltaga med systuga i Storgården med en rad flitiga damer och herrar. Nytt för året var en dräktparad och en tävling om bästa sekelskifteskläder. Flitigt arbetande var från Gillets sida även en del styrelseledamöter och så förstås Gunhild Svedin och Violet Jansson, vilka som vanligt stod för soppköket med utspisningen till alla hungriga arbetare på Akalladagen.

Men i övrigt - var var alla gillesmedlemmar?

Det är en festlig dag, Akalla har i alla tider hört till Spånga, Akalla angår oss i Gillet och så där på sommarhalvåret är det inte så svårt att ta sig dit per buss, cykel eller till fots.

Låt Akalladagen bli en hembygdsdag för oss alla, möt upp, deltag i dans och andra begivenheter, ställ upp i Storgården och Mellangården nästa år! Vi behöver värdfolk i Mellangården och gäster och andra som bara finns där och pratar med och berättar för alla besökare som strömmar genom gårdarna denna dag. Kom och trivs på Akalla!

Gilleshälsningar från Er ålderman

Jane Hamilton

Bilden på motstående 6>cda:

VeltagaAe och ju/aj i [dn.aktpaA.aden](#)

Sen.venMigs fatickonna fanan Kva/ite/isgånden



BRASAFTON
=====

torsdag 16 februari kl 19.15

i Mellangården, Akalla By

SPÖKHISTORIER OCH ANNAT SKROCK

är kvällens tema. Har Du själv något att
bidraga med i ämnet?

Kaffe och te finns, bröd medtages.

%%

GÅRDARNA I
AKALLA BY
=====

visas för allmänheten

1:a söndagen i varje månad kl 12-15
(ej nyårsdagen)

Även hantverksgårdarna och kaffeserver-
ingen i Kvartersgården öppna.

%%

SOCKENSTAMMO-
PROTOKOLL
=====

från senare delen av 1700-talet läses
och tolkas varje måndag kl 19.00 i
Spånga församlingshus, Värsta Allé 1

Nya deltagare välkomnas.

Kontaktman: Lars Nahlbom, 760 37 27

%%

GILLET'S ARSMÖTE söndag 14 mars 1984 kl 14.00

i Spånga församlingshus.

Mera därom i nästa nummer av Spånga-
Bygden.

%%

POSTENS RÄTTA PLATS ÄR I SPÅNGA CENTRUM

tycker vi alla och i "Postgruppen" arbetar nitton föreningar, varav Gillet är en, för att posten Spånga 8 skall få tillbaka sin enda rätta placering: där kommunikationerna möts, där samhällsservice, kultur och inköpsmöjligheter finns.

Än har vi inte lyckats, men postgruppen har ingalunda släppt frågan. I höst har man distribuerat ett vykort, adresserat till postens generaldirektör med en av postens egna affischer som starkt argument. Har Du sänt Din hälsning till Bertil Zachrisson? Till Er som bor i gamla Spånga bilägger vi ett vykort f v b.

oo

NYA MEDLEMMAR I GILLET

är välkomna när som helst. För den som blir medlem i november eller december gäller första årsavgiften även nästa år. Ring till akriptvårdaren om Du vill anmäla nya medlemmar. Då sänder han Spånga-Bygden och ett inbetalningskort. ÅRSAVGIFTEN är 25 kr[^]ch därefter 5 kr för ytterligare familjemedlemmar. SPÅNGA-BYGDEN sänds till varje helbetalande medlem.

oo

SPÅNGA FORNMINNES- OCH HEMBYGDSGILLE

Box 8071, 163 08 SPÅNGA Postgirokonto 26 50 62 - 0

Ålderman	Jane Hamilton	36 22 70
Skriftvårdare	Erik Svedin	36 62 93
Kassavårdare	Hans Lindbergh	760 87 21
Redaktion för	Sixten Källberg	36 41 09
SPÅNGA-BYGDEN	Karin Jonsson	36 00 23
	Lars Nahlbom	760 37 27